

Әшімова С.Ә.*

ғылыми хатшы, ЮНЕСКО Мәдениеттерді жақындастыру орталығы.

Алматы, Қазақстан

**ҰЛЫ ДАЛАНЫҢ МӘЛІМ ДЕ БЕЙМӘЛІМ ТҰЛҒАЛАРЫ:
ӘУЛИЕЛІК БОЛМЫС ПЕН ШИПАГЕРЛІК ҚАСИЕТ**

Автор корреспондент: salta_03.04@mail.ru

Түйін: Қазақ даласына ислам дінінің сопылық ілім түрінде енуі үлкен әсер етті. Сопылар ұстанымындағы дәруіштік, пәктікке ұмтылу, зікір салу, т.б. қазақтардың ежелгі нанымдарына ұқсас еді. Халық оларды Әулие санап, пір тұтты.

Елбасы – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласындағы «Туған жер» бағдарламасын жүзеге асыруды міндеттеуі, ондағы «Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады.Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тау мен өзені тарихтан сыр шертеді. Сіргелі тайпасынан шыққан атағы алысқа кеткен, даңқты тұлғалардың бірі әрі бірегейі – Жабай Қазыбекұлы. Тарихи мәліметтерге сүйенетін болсақ, Жабай Қазыбекұлы 1728 жылы туылып, 1810 жылы бақилық болған.

Кілттік сөздер: Ұлы Дала, әулие, шипагер, Сіргелі Жабай батыр, Туған жер, қазақ халқы

Қазақ халқының дүниетанымында Әулиеге табыну дәстүрі ежелден бар. Тәңірге сенген ежелгі түркілер Ұмай ананы, Қызыр атаны, ата-баба аруақтарын желеп-жебеуші санап, оларға үнемі сиынып отырған. Күнге, Айға, Отқа табыну, ел иесі Көкбөріні қасиет тұту, су иесі Сүлейменге жалбарыну, тіршілігінің негізі төрт түлік малдың иелері - Қамбар атадан, Шопан атадан, Ойсылқарадан, Зеңгі бабадан, Шекшек атадан жәрдем күту, т.б. ислам дініне дейінгі ежелгі нанымдар Қазақ халқының дүниетанымында күні бүгінге дейін сақталған. Қазақ халқының ислам дінін қабылдауы барысында тәңірлік дүниетанымның кейбір элементтері жаңа дүниетанымдық ұстанымдармен біте араласып, Әулие ұғымының мазмұны толығы түсті. Бұл бағытта, әсіресе, Қазақ даласына ислам дінінің сопылық ілім түрінде енуі үлкен әсер етті. Сопылар ұстанымындағы дәруіштік, пәктікке ұмтылу, зікір салу, т.б. қазақтардың ежелгі нанымдарына ұқсас еді. Халық оларды Әулие санап, пір тұтты. Баба түкті Шашты Әзіз, Арыстан баб, Баба ата, Қожа Ахмет Иасауи, Бекет ата, Сопы Әзіз, Оқшы ата, т.б. әулиелер білімпаз діндарлығымен де, қарапайым ізгілігімен де халық жадында мәңгілік сақталған. Қазақ халқы, сондай-ақ, ел қорғаған батырларды, ұлт бірлігін сақтаған билерді, ақыл-парасатымен тұтас аймаққа үлгі болған аналарды Әулиелер қатарына қосып, олардың аруақтарына табынып келеді.

Алдымен «әулие» деген кім деген сұраққа тоқталайық.

Әулие– араб тілінен аударғанда «желеп-жебеуші» - ерекше діндарлығымен, дін жолына кіршіксіз берілгендігімен халық сеніміне ие болған қасиетті тұлға. Әулие - халық арасына ерекше діндар-тақуалығымен, шипа дарытқан емшілігімен әйгілі болған, керемет қасиетке ие, қауымға рухани тәрбие жүргізуші тұлға.

Ал, әулиелер қандай қасиеттерге ие болды? Қандай ізгі амалдар жасай алды? Олар дін Исламды дінгегіне санап, Пайғамбарлардың жасаған хикметтерін қайталады. «Мәдинада Мұхаммед, Түркістанда Қожа Ахмет, Маңғыстаудағы Пір Бекет» деген ұранға айналған жандармен қатар, Баба Түкті Шашты Әзіз, Қарабура сынды көптеген есімі ерек әулиелердің өз замандастарынан дараланған қасиеттерінің ең асқағы - бір мезетте екі бөлек мекенде (өз тұрған жері мен Меккеде) намаз оқуы, қиын қыстау күндері жұртына пана болуы еді.

Яки, әулиелер – Алланың назары түскен тұлғалар. Олар адам баласын рухани тазалыққа, көрегенділікке, мейірімділікке үндеп, жамандық атаулыдан жат болуға уағыздай білген.

Танымал жазушы, қоғам қайраткері Смағұл Елубай: Әулиеліктің тағы бір белгісі –

өлгеннен кейін де мәйітінің жылдар бойы бұзылмай жатуы. Баянауылдық Мәшһүр Жүсіп әулие (XX ғ.) ажалдың келетінін бір жыл бұрын білген. Бейітін бөлме тәрізді етіп салдырып, өлгеннен кейін мәйітін сол бөлмеде кезінде орап қояды аманат еткен. Денесінің бұзылмайтынын айтқан. Мәшһүр Жүсіп айтқандай-ақ бір жылдан кейін қайтыс болып, ел-жұрты оның мәйітін қалай өсиет етсе солай жерлеген. Айлар, жылдар өткен. Мәйіт бұзылмақ тұрмақ бөлме ішіне хош иіс таратып тұрған. Мәшһүр Жүсіптің кесенесіне тәу етушілер көбейіп бара жатқаннан кейін коммунистік режім трактормен әулие зиратын сүріп тастауға бұйрық берген.

Ал, өлгеніне 100 жылдай мерзім өтсе де денесі бұзылмаған бурятиялық Хамбо лама Итигеловті кім білмейді?! Монах 1927 жылы өледі. Өлерінде қабірін 2002 жылы ашуды өсиет етеді. Әулиенің айтуымен шәкірттері оны киіндіріп, ағаш қорапта малдас құрып отырған күйінде жерлейді. 2002 жылы халық жиылып әулиенің қабірін ашады. Ашса, монах қалай жерленсе дәл сол күйде, денесі бұзылмаған қалпында ағаш қораптың ішінде отырғанын көреді. Бұзылмаған денесі хош иіс таратып тұрады. Бүгінде әлем ғалымдары бұл феноменді ғылыми тұрғыдан түсіндіре алмай бас қатырып әлек.

Осы аталған әулиелер адам таңғаларлық табандылықтар көрсеткен. Қиындық атаулыға қайыспау олардың басты қасиеті болған. Қиынның ең қиыны нәпсіні жеңу ғой. Өзімшілдікті жеңу ғой. Қанағатсыздықты құрықтау ғой. Сопылар осынау кесапаттармен күрескен. Өмір бойы майдандасқан. Осы жолда жеңістерге жеткен. Сондықтан әулие атанған. Олар тоқшылықта тасымаған, жоқшылықта жасымаған. Осының бәрі оларға тән қасиеттердің тек сыртқы көріністері ғана еді. Жұртқа мәлім сыртқы белгілері ғана. Ал әулиелер әлемінің ішкі болмысы қандай, оны біз білмейміз. Бұл құпияны олар өздерімен бірге әкетті. Жария етпеді. Өйткені, бұл құпияны тек Ақиқатқа жеткендер ғана ұға алар еді. Былайғы жұрт бәрібір ұға алмас еді, - деп жазады жазушы, қоғам қайраткері Смағұл Елубай.

Киесіз жер, әулиесіз ел болмайды. Аллаға шүкір, қазақ даласы әулиеден кенде болмаған. Әулие мен әулиелік мәнін түсінсек, оның ешқашан жоғалып кетпейтіндігіне көз жеткіземіз. Өйткені, әулие адам болса, әулиелік - болмыс. Ал ол болмыс біздің ұлтымызға тән. Ұғынықтылық үшін айтайық. Хандарымыз бар, батыр, би, ақын-жырауларымыз бар, ауыл-аймақ болып алдын кесіп өтпеген аналарымыз бар, бір сөзбен айтқанда, өзіміз ұрпағы болып табылатын ата-бабаларымыздың тақуа, діндар, әулие болғандығын ешқайсымыз да жоққа шығара алмаймыз. Аллаға жетіскен сол жандар өздері бойындағы сол әулиелік болмысты ұрпағы бойына салт-санасы, әдет-ғұрпы арқылы егіп жіберген. (Қ. Біләл).

Елбасы – Ұлт Көшбасшысы Н.Ә. Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» бағдарламалық мақаласындағы «Туған жер» бағдарламасын жүзеге асыруды міндеттеуі, ондағы «Патриотизм кіндік қаның тамған жеріңе, өскен ауылыңа, қалаң мен өңіріңе, яғни туған жеріңе деген сүйіспеншіліктен басталады. Туған жердің әрбір сайы мен қырқасы, тау мен өзені тарихтан сыр шертеді. Әрбір жер атауының төркіні туралы талай-талай аңыздар мен әңгімелер бар. Әрбір өлкенің халқына суықта пана, ыстықта сая болған, есімдері ел есінде сақталған біртуар перзенттері бар. Осының бәрін жас ұрпақ біліп өсуге тиіс» [Егемен Қазақстан газеті. 26 сәуір 2017 жыл], - деуі осының нағыз айғағы.

Сондықтан да, бұл мақалада халық қадір тұтып, қасиетті санайтын, әулие, шипагер, емші санайтын Ұлы даланың біраз мәлім де беймәлім тұлғаларына тоқталмақпын.

Сіргелі тайпасынан шыққан атағы алысқа кеткен, даңқты тұлғалардың бірі әрі бірегейі – Жабай Қазыбекұлы. Тарихи мәліметтерге сүйенетін болсақ, Жабай Қазыбекұлы 1728 жылы туылып, 1810 жылы бақилық болған деседі. Бойындағы кейінгі ұрпақ өздеріне ғибрат тұтып, өнеге етер қырларына келетін болсақ, ол кезінде ел билеген кемеңгер, қаһармандығы әрі батырлығымен елін жаудан қорғаған батыр, әулие болған.

Кемеңгер Төле би жарық дүниеден өткен соң билік Қойгелдінің қолына көшеді. Бұл уақыт қоқандықтардың қазаққа қоқандап, тісін батыра бастаған тұс еді. Ат жалын тартып

мінген Сіргелі Жабай ел-жұртын дұшпаннан қорғау үшін күш-жігерін аямады. Қойгелдімен бірге жауымен талай алысты. Екіжүзді саясат ұстанған Ресей билігінің құйтырқы әрекеттерінің нәтижесінде қоқандықтар оңтүстік өңірін жаулап алды. Дегенмен олар Сіргелі Жабай атаның қарамағындағы елге азуын тым көп батыра алмады. Киесінен тайсалды.

Киесі демекші, Сіргелі Жабай атаның ауызы дуалы екен. Не айтса да аса сақтықпен, ойланып барып айтатын көрінеді. Егер ол кісі біреуге реніш білдірсе, киесіне ұшырайды екен. Ол жасы келіп қартайған шақта ел билігі Дәулетияр деген баласына, әскер басшылығы Мамадияр деген ұлына беріледі. Әскер басшылығындағы ұлы әрі өте дәулетті көрінеді. Байлыққа мастанған оның әйелі боз биенің саумалына шомылып, кесапаттық мінез танытыпты. Әулие атаның құлағы мұны шалып, келініне наразылығын білдіріпті. Бірақ, байлыққа мастанған келіні әдетін қоймапты. Сонда Сіргелі Жабай ата кесепат келініне ашу үстінде: «Тұқымың құрысын, тұқымың құрғыр» деп кейістік білдіреді. Содан кейін оның дүниеге келген балалары шетінен шетінеп, өзі одан кейін құрсақ көтермей қалыпты.

Әулие ата өзінің екінші әйелінен Байсопы деген ұл көріпті. Уақыт өтіп, ол ержетіпті. Сіргелі Жабай ата қартайыңқыраған кезінде сол баласына қыз айттырып, құда түсіп қояды. Бірақ, түрлі себептермен келін түсіру ұзаққа созылып кетеді. Ол кездегі салт-дәстүр бойынша үйленетін ұлға әке-шешесі алдымен отау үй дайындайды екен. Үйдің керегесін көктеуге жұмсалатын таспа түйенің мойын терісінен дайындалатын көрінеді. Әйтеуір, сол жылы көктем ұзап, сойылатын түйе қондана қоймапты. Шаруаға қыры жоқтау болса да төсек жылылығын аңсаған Байсопы әкесіне: «Түйені қашан соямыз?» деп киліге берсе керек. Әулеттің жағдайын байыптай алмаған ұлына Жабай ата ренжіп: «Ә, қырсыз неме, бүйткенше жүгермек кетсең болмай ма?!», – деп кейістік танытыпты. Күйеуінің сырына кәнігі әйелі мұны сезіп қойып, шыр-пыры шығып: «Әулием, айтқаныңызды қайтып алыңыз», – деп жалыныпты. Сонда ол әйеліне: «Айтылған сөз – атылған оқ, абайсызда аузымнан шығып кетті, мен мәз болып жүр дейсің бе? Енді оны Алла алдынан жарылқасын, ол күш менің еркімнен тыс қой, кемпір», – деп жанарына жас алыпты дейді. Арадан көп күн өтпей Шолпан жұлдыз туған кезде Байсопы аяқ астынан үзіліпті.

Сіргелі Жабай әулиенің қартайған шағында алдына бір кембағал кісі келіп: «Жалғыз түйем бар еді, соның өзі қоскіндік болып ауырып қалды. Емдеп жіберіңізші», – деп өтініпті. Сонда ол алдына келген адамға байыптап қарап: «Балам-ай, ботаң қоскіндік емес, маңдайың қоскіндік екен ғой», – деп маңдайынан шапалақпен тартып жіберіпті. Оның мына қылығына тіксініп қалған кембағалға әулие ата: «Үйіңе бара бер, балам, бойыңнан қырсығың кетті», – депті. Сол адамның содан кейін тұрмысы түзеліп, «түйелі бай» атаныпты деседі.

Сіргелі Жабай атаның көзі тірісінде тумалары мен туыстары, ағайын-бауырлары оның бетіне тік келмейді екен. Әулиенің киесінен сескенсе керек. Ол өзінің бақилық боларын үш күн бұрын болжап, әулеттерін алдына жиып, олармен қоштасыпты. Содан соң: «Сендар мына менің балаларымдай болып кеткен Қыдырбай, Асыр, Қызылды бөле-жарып қарамаңдар, көз алартушы болмаңдар. Осы шартымды бұзсаңдар, сендерді менің кием ұрады» депті. Аты аталғандар түрлі жағдаймен атаға келіп паналаған басқа елдің адамдары екен. Кейін олардың ұрпақтары: «Біз Жабай атаның төртінші әйеліненбіз» деп әулиеден тарайтын әулетке сіңісіп кетіпті.

Жоғарыда айтып кеткеніміздей, Сіргелі Жабай әулие өзінің бақилық боларын алдын ала болжап біліпті. Сөйтіп, ағайын-туыс, жақын тумаларын жинап, өзінің үш күннен кейін мәңгілік мекеніне барып, жаны жай табатынын айтыпты. Кіндігінен тараған балалары әкелерін арулап шығарып салудың қамына кірісіп кетіпті.

Мысалы, Ерген Махатбайұлының кітабында былай деп өріледі: «Ол кісі көктемде Сыр бойындағы қыстауынан көктемдегі жайлауына көшіп келеді. Қазіргі кесене тұрған жерге келгенде Ата көшті тоқтатып: «Үш күнге рұқсат сұрап едім. Онша ұзай алмадық,

енді үй тігіндер. Осы жерде Алланың аманатын тапсырамын. Дүниеден өткен соң Биесимасқа, Жанкел ақынның жанына қойыңдар, не болмаса дәл осы мен дүниеден өткен жерге қойыңдар. Бірақ ишандар, ел басшылары Ташкенттегі ишандар мазары Көкшеге қоятын болса, онда рухым Ташкентте болмайды, келешекте іздегендер осы туған жерден іздесін. Ең болмағанда ылаңдаған мал мен бедеу әйелдерге пайдам тиер», – деген екен. Жабай ата жантәсілім етер алдында кенже ұлы Шоңғарды шақыртып аузына түкірген екен. Үш-төрт жасар бала түкірікті құсып тастапты. Сонда атаның бәйбішесі құсықты жалап-жұқтап қойған екен. Әулие кісі баласы түкірікті (бәйбішесі жалап-жұқтап қойғанын білмей): «Жұтты ма, жұтты ма?» – деп сұрай берген екен. Сонда сол жерде отырғандар: «Құсықты бәйбіше бала құсып тастаған соң жалап-жұқтап қойды», – дегенде Ата: «Ойпырмай, өзім бермесем де билікті тартып алыпты ғой, билік жеті атаға дейін баратын болды ғой. Шоңғарым ақсақ болып қалдың ғой, арам жақпайтын болды. Таза жүрсен несібеңе өзім қарыздармын. Ертең Айша, Шоңғардың лайға батып жатқан лағын айдап шығарған адамды да қолдармын», – деген екен.

Қасиетті бабаның нұры қалған сол орынға бүгінгі ұрпақ зәулім ғимарат салып, Самарқанның көк тасымен сән салтанатын сәулеттендірді. Қазіргі кезде мұнда келушілер қатары молайған. Шындығында атеизм асқынып, тіпті аспандап тұрған кеңес дәуірінде де Жабай атаның жуғысына келіп тәу етіп жүргендерді көргендердің біразының көзі тірі. «Жабай әулие» атанған жерге Қазақстанның түкпір-түкпірінен, Өзбекстаннан, Қарақалпақстаннан, Қырғызстаннан, Түрікменстаннан, Алтай өңірінен, Моңғолстаннан, Ресейдегі мұсылман жұртынан адамдар келіп тәу етіп жататын. Сол кездің куәгерінің бірі Еркебай Бүрлібаев есімді ел ағасы өзінің арғы атасы, әулие Сіргелі Жабай туралы зерттеуінде былай деп жазады: «Жабайдың белгісіне түнеп, оның рухын көрдік дегендер, әуелі Ташкент (жерленген жері) жақтан ақ шаң көрініп, одан ақ боз атты бабаның бейнесі елестегені жөнінде айтқанын талай естідік. Ал, бұрынғы Әлімтау кеңшарының молдасы Маман қарияның айтуынша мұнда денсаулықтары нашар, кемтарлар, перзент тілеушілер көбірек келеді екен. Кейде партия, кеңес органдарында жұмыс істейтін қызметкерлердің де қарапайым киініп, жасырын келіп, құран оқытып жатқанын да байқағанбыз. Жалпы айтқанда Сіргелі Жабай атаға деген көпшіліктің сенімі, пейілі ерекше болды. Солай болып қала береді де».

Сіргелі Жабай атаның қиесіне астамсып кеткен кейбіреулердің ұрынып қалғаны жөнінде де нақты деректер бар. Бабаның ұрпағының бірі Әбдіқадыр деген азамат ХХ ғасырдың жиырмамыншы жылдары Ташкент уезі оязының қоластында қызмет етіпті. Көңілі көкте жүрген кездері жанына екі казак нөкерін ертіп бабасының басына зиярат етуге келеді. Кеш батып, қараңғылық түскен соң, елсіз айдаладағы Сіргелі Жабайдың белгісінің басында ерігіп, елегізи бастайды. Қызметтің буына мас Әбдіқадыр жасауылдардың бірінің мылтығын қолына алып, тылсым қараңғылықты қақыратып оқ атқан көрінеді. Содан біраз уақыт өткен соң ұйқы қысып сол жерге жантая кетсе керек. Сонда Сіргелі Жабай ата оған елес беріп, түсіне еніпті. «Балам, қараңғылықтан қорқатын болсаң менің жатқан жеріме несіне тәу етіп келдің?» деп оның қолына сынық қылыш ұстатып кетіпті. Шошынып қалған ол көп ұзамай, Ташкент губернаторының құзырында қызметі көтерілген күні кенеттен дүние салыпты. Сол жағдайды оның әйелі Ілес ана қартайған шағында ұрпақтарына айтып отырады екен. «Әбдіқадыр Жабай атаның аруағына шет болды ғой. Одан қалған ұрпаққа әулиенің ниеті түзу болса екен» деп отыратын көрінеді.

Сіргелі Жабай бабаның қасиетіне табынған, оның әулиелік қасиетінен шипа көрдім деген өз еркілерімен ұйымдасып, зияратқа келушілерге арналған қоржын тамды кеңейтіп, киелі атаның кіндік қаны тамған жерге күмбез орнатып, игі шараларды жүзеге асырды.

Өтейбойдақ Тілеуқабылұлы (1388–1478) – қазақтың әйгілі шипагер ғалымы, елдің әлеуметтік-саяси өмірінің жүйрік тарихшысы. Райымбек ауданы, Шалкөде жайлауында

ғұмыр кешкен. Адам ағзаларында кездесетін кейбір кеселдерді емдеу үшін төрт түлік малға тәжірибе жасап, шипа дарыту амалдарын тапқан. Соның нәтижесінде жазған «Шипагерлік баян» атты еңбегі 7 рет көшірілу арқылы бүгінгі күнге жетіпті деген дерек бар. Бірақ Өтейбойдақтың төл еңбегі екенін дәлелдейтін факсимилияциясы (авторлық қолтаңба нұсқасы) сақталмаған. Кітап тұңғыш рет 1994 жылы Үрімші қаласындағы (ҚХР) «Шыңжаң ғылым-техника» баспасынан жарық көрді. 1996 жылы оны «Жалын» баспасы шығарды. 2002 жылы емшіге Шалкөдеде ескерткіш белгі орнатылған.

Өтейбойдақ өз тұсында Жәнібек хан, Жиренше шешен сияқты тарихи тұлғалармен тұстас болып, ел қамы, халық тағдырына қатысты келелі істерге араласқан қоғам қайраткері. Автор «Шипагерлік баян» кітабын Жәнібек ханның тапсыруы бойынша 70 жасында жаза бастағандығы туралы, содан Жәнібек хан дүние салған соң 1473 жылы кітапты 85 жасында жазып бітіргені жөнінде дерек қалдырған. Сондай-ақ, Өтейбойдақтың 90 жасқа жақындап, дүние салғаны жөнінде де дерек бар. Демек, Тілеуқабылұлы Өтейбойдақты 1366 жылы дүниеге келіп, 1478 жылы дүние салды деп жобалауға болады.

Өтейбойдақ «Шипагерлік баян» кітабында өзі туралы былай дейді: «Өтейбойдақ Тілеуқабылдың ұлымын. Ата тегім Ұлы жүз Зарман, Зарман ішінде Албан. Мекенім Жетісу. Ауылымда құрбы-құрдас, таныс-білістерім аз емес. Жанымда Жиренше шешен, Жәнібек ханның қарашасымын. Жылым – иіртек, сексен беске келдім. Бойым ұзын, қара торы, қоңқақ мұрынды, кең иықты, қара сақалды, ұзын қасты, кем сөзді жанмын».

Емшілік, шипагерлік қасиет Өтейбойдаққа ата-тегінен жұғысты болған. Ата-баба әулетінің жинақтаған мол тәжірибесін бойына дарыта білген Өтейбойдақ бұл салаға бар ғұмырын арнап, халық медицинасын ғылыми жүйеге келтірген. Сөйтіп шипагерліктің өз заманындағы биік деңгейіне көтеріле білген. Бұл жолда ол Әл-Фараби сияқты атақ-даңқ, дүние-мүлік, бас құрап, үйлі-баранды болу дегендей, пендеге тән қасиеттердің бәрін тәрк етіп, бүкіл өмірін шипагерліктің қыр-сырын игеруге сарып еткен.

«Шипагерлік баян» бүгінгі күнге Өтейбойдақтың ағайын ұрпақтары арқылы жеткен. Кітап уақыттың алуан түрлі зобалаңынан өтіп, мейлінше көлемді мұраның төрттен бір бөлігі Қытайдағы атышулы «мәдени төңкеріс» кезінде «хуң-уейбиндер» тарапынан өртелген.

Өтейбойдақтың «Шипагерлік баян» кітабы қазақтың дәстүрлі медициналық тәжірибесі туралы мейлінше мол мағлұмат береді. Бұл ретте, автордың мыңнан астам дәрі түрлерін тоғыстыру арқылы 4 мыңнан астам шипалық шаралардың қолданымын (рецепт беру) ұсынуы, оның білікті шипагер, ғұлама ғалым болғанын пайымдатады. Сондай-ақ «Шипагерлік баян» кітабында өсімдіктен алынатын 728 түрлі, жан-жануарлардан алынатын 318 түрлі, метал-металлоидтардан түзілетін 318 түрлі шипалық қасиеті бар дәрілердің аталуы, 500-ге тарта анатомиялық атаулардың келтірілуі, бұл еңбектің тарихи-этнографиялық мән-маңызының ерекше екенін білдіреді. Теңдесі жоқ «Шипагерлік баян» ол заманда да қазақ тілінің қаншалық тұнық, бай болғанының айқын дәлелі.

85 жасында жазған «Шипагерлік баян» кітабы арқылы Өтейбойдақ Тілеуқабылұлының тек қана ғұлама шипагер ғана емес, Ұлы даланың таңғажайып, тылсым оқиғаларын, сонымен бірге халықтың өмір салтына, дүние танымына, рухани мәдениетіне мейлінше қанық болғаны, өз заманының терең ойлы, ұлтжанды тұлғасы болғаны айқын аңғарылады.

Өтейбойдақтың «Шипагерлік баяны» жүрек, ми, сөл, тамыр ұстау және шешек ауруларына қарсы вакцина егуді ағылшын ғалымы Э. Жаннерден (1796 ж) 320 жыл бұрын жазып қалдырған. Өтейбойдақ өсімдіктің 854 түрінен дәрі-дәрмек, жануарлардан алынатын емдік қасиеттің 455 түрін және адам мүшелерінің 430-ға жуық атауын, 1000-нан аса дәрі түрлерін, 4577 рецепт жазып қалдырған.

«Шипагерлік баянында» жетіге тиіспеу, қырық бірге жұғыспау, он екіден айырмау, деген сияқты өнегелі өсиеттерінде:

Жетіге тиіспеу

1. Көктемде көктеп келе жатқан өскінге тиіспеу.

2. Көктемде көбейетін жорға малдарға тиіспеу.
3. Көктемде көрінген қозғалғыштарға тиіспеу.
4. Көктемде көз аспаған шикілікке тиіспеу.
5. Қай-қашанда қонаққа тиіспеу.
6. Қай-қашан да көршіге тиіспеу.
7. Қай-қашан да елшіге тиіспеу.

Қырық бірге жұғыспау

1. Ордалы жыланға жұғыспау.
2. Қордалы құмырсқаға жұғыспау.
3. Жалғыз ағашқа жұғыспау.
4. Елсіздегі жалғызға жұғыспау.
5. Суық торғайға жұғыспау.
6. Алдыңнан өткен қабанға жұғыспау.
7. Елден алып кетіп көшкенге жұғыспау.
8. Пәлелі өртке жұғыспау.
9. Биік бетке (тауға) жұғыспау.
10. Жаралы жыртқышқа жұғыспау.
11. Қаралы елге жұғыспау.
12. Ашынған қасқырға жұғыспау.
13. Ашыққан ұрыға жұғыспау.
14. Киелі жерге жұғыспау.
15. Дастарханға жұғыспау.
16. Жетімге жұғыспау.
17. Жесірге жұғыспау.
18. Кесірге жұғыспау.
19. Еңіреген ерге жұғыспау.
20. Өзің шығар төрге жұғыспау.
21. Арқаны сылдыр ерге жұғыспау.
22. Жатқа кетер қызға жұғыспау.
23. Көктемдегі мұзға жұғыспау.
24. Өтешығарсызға жұғыспау.
25. Артылып қалған асқа жұғыспау.
26. Жарасы бар басқа жұғыспау.
27. Парақұмарласқа жұғыспау.
28. Басқа елдік соқырға (қарашаға) жұғыспау.
29. Күшіктейтін итке жұғыспау.
30. Төбелесте арашаға жұғыспау.
31. Тікені бар аласаға жұғыспау.
32. Құламадағы күзға жұғыспау.
33. Дәм атасы тұзға жұғыспау.
34. Иесіз жатқан малға жұғыспау.
35. Киесі бар далаға жұғыспау.
36. Обалы бар ұяға жұғыспау.
37. Залалсыз малшыға жұғыспау.
38. Түтін шығар шаңыраққа жұғыспау.
39. Ырыс келер босағаға жұғыспау.
40. Даладағы өлгенге жұғыспау.
41. Шыдап жерге көмгенге (өлікке) жұғыспау.

Он екіден айырылмау

1. Жағаласпай жан қалмақ қайда, төбелесте жаныңнан айырылма;

2. Не шындық, не сұмдық, жау тисе де ақылыңнан айырылма;
3. Еркесіз ел, серкесіз отар болмас. Ел бастаушы көсеміңнен айырылма;
4. Тіл- кесілмес атқан оқ, дау туылар, шешеніңнен айырылма;
5. Арсыз мың арықтап, мың семіреді. Жаныңды алса да, сыртыңнан айырылма;
6. Өзіңді зор, басқаны осал деме. Көппен көрерсің, еліңнен айырылма;
7. Жаман деп қатыныңнан, көшем деп отыныңнан айырылма;
8. Ырызғысыз пенде болмас, даяр асың- малыңнан айырылма;
9. Ағайын, туыс, дос-жарансыз кім бар? Болымсызға өкпелеп, досыңнан айырылма;
10. Қырық найза адам көргісіз соқыр түндеп, қарақудай баспанаң – қосыңнан айырылма;
11. Пенде жан серігі – бес қаруды тастама. Шыбын жаның шыққанша намысыңнан айырылма;

12. Өте шығар сұм жалған, боқшылыққа қайырылма. Адам күні адаммен оналмақ, өнерпаз деген ат алсаң, өлсеңдағы қайғырма;

Кітаптың құпиялы, сыр-сымбаты бай болғандықтан оның бәрін бір мақалаға сыйдырып жазып шығу мүмкін емес. Өтейбойдақтың «Шипагерлік баяны» бүгінгі ұрпаққа түгел жетпеген. Кітаптың бір бөлігі ғана қолдан-қолға ауысып жеті-сегіз рет көшірудің нұсқалары әрең жеткен, қудаланды, қуғын-сүргіннен қалғаны ғана.

Әденұлы Түгелбай Ресей өкіметінің тұсында бүкіл Албан Сегіз сары руының бірлестігінде бірінші рет болыс, би, болған кісі. Тірі кезінде әділ би, қазалы қария атанып, қайтыс болған соң Албан руының Жолдыбай ұрпағына ұран болған. Шежіре бойынша Албаннан тараған Жолдыбайдан – Орынбай, Шөгей деген екі ағайынды туады. Орынбайдан – Рысдәулет, Ботбай, Тоқай. Екінші әйелінен Тоқты, Тоқтығұл, Бикен. Рысдәулеттен – Әден, Сарыбас, Өтей. Әденнен – Бердалы, Түгелбай. Бекәліден – Тоқа, Жақып, Самат, Тойбай, Малбақ, Нұрслам, Иманқұл. Түгелбайдан Сыпатай болып өріледі.

Түгелбай әулие көзі тірісінде: «Мен қайтқан соң күмбез орнатсаңдар оны балықтың майымен майлаңдар», - деген өсиет қалдырады. Осылайша Түгелбай Әденұлы о дүниелік болғаннан кейін ағайын-туыстары ақылдаса келе Ілеге барып балық сүзіп келуге бекиді. Осы келісімнен кейін кенеттен жел көтеріліп, аспаннан жаңбырмен қоса балық жауған деседі. Қазақтың «өлікті су аттатпайды» деген ырымы бойынша сол Шалкөде жайлауына арулап жерлейді. 2016 жылы осы Түгелбай әулиенің кесенесін жаңартқан азаматтардың бірі Усманов Азаттың айтуы бойынша кесенені қалпына келтіру жұмыстарымен айналысып жүргенде жанына бір ақсақал келеді. Аты Түктібай, 76 жаста екен. Сол кісіден Түгелбай Әденұлының әулиелігі туралы сұрайды. Сонда ол кісі: «Ата-анам балаға зар болып жүргенде үлкендердің айтуы бойынша осы Түгелбай әулиенің басына келіп түнепті. Сол түні шешеме түсінде қамшы беріп кетіпті. Содан кейін анамның бойына бала бітіп, сол бала мен екенмін. Көп жылдар Ұйғыр ауданында тұрдық, кейін жасым келгенде бала-шағама айтып, әуелі Алла, одан кейінгі кезекте шапағаты тиген Түгелбай әулиенің кесенесіне жақын маңға көшіп келдім. Қазір мал-жаныммен осындамын» - деп сабақтайды.

Кезінде Түгелбай әулиенің кесенесі үлкен болған. Бірақ басына түнеген халық, ырымдап кесененің қабырғасынан сындырып алып, ауырған жерлеріне топырағын жағу үшін, ем болсын деп жеу үшін теберік етіп әкете берген. Күндердің күнінде кесене қабырғалары құлап, таусылуға айналған. 1987 жылы күмбезі жермен жексен боп көрінбей қалмасын деп ұрпақтары белгі қойған.

Ел арасындағы әпсана-әңгімеге жүгінсек, Түгелбай әулиенің үш бұлағы болған. Қазіргі таңда сол үш бұлақты жіпке тізіп айтып бере алатын екі-ақ адам бар екен. Бірі - Райымбек ауданының Қарасаз ауылында тұратын Қанатбек есімді кісі, екіншісі біз сөз еткен Түктібай ақсақал. Бірнеше жылдардан бері жер-су аттарының шығу төркініне, ел арасындағы аңыз-әңгімелерге және осы өңірден шыққан қасиетті кісілер туралы мәліметтер жинап, өлкетанушылықпен айналысып жүрген Азат Усмановтың әңгімесінің желісіне сүйенсек: «Түгелбай әулиенің кесенесін жаңартамыз деп, негізін қалап жүргенде

түсімде сол үш бастауды көрдім. Біреуі трактормен күреп тасталған екен, су жоқ. Қалған ағатын екеуі көздері жабылып қалған бұлақтар. Осыдан бастап менің бұл бұлақтар қайда екен деген қызығушылығым одан сайын арта берді. Келген-кеткен ауыл кісілерінен сұрасам осы саймен көтерілсең 2 шақырымнан кейін ескі қораның орны бар. Ол Түгелбайдың қорасы. Соның аяқ жағында Кеңес одағы кезінде су шығарамыз деп күреп тастаған орын бар деді. Тура сол жерге өрлеп бардық. Бастауды таптым, бірақ су шықпады. Тағы екі шақырым жүрген соң қысаң бар екен, сонда жалғыз ақтастың түбінен су шығып жатыр екен. Жанына жақын барып тындасақ құдды бір самаурын қайнап жатқандай гүрілдейді. Жан-жағына біраз бұлақтар келіп қосылып жатыр. Қолыма күрек алып, бастауды тазалап, 500 метр жерге келгенде көлемі 20 см-дей аппақ тас тауып алдым. Тасқа қарасам бес саусақтың ізі бар екен. Тасты қолыма алғанда кеудемді қуаныш кернегендей сезімде болдым. Кейін белгілі болғандай бұл Түгелбай әулиенің мөріндегі таңба екен. Түгелбай ұрпақтары әулиенің басына стелла қойғанда сол стеллаға Түгелбай әулиенің жүзігінің суретін қашап салған. Ол жүзікте «АТК» деген жазу бар екен. Ал менің қолымдағы таста да тура сол жүзіктегідей жазу бар болып шықты», - дейді. Мұндай тылсым құпиясы ашылмаған кісілер өте көп.

Бақсы, әрі әулие Түктібай. Түктібай бұдан 300 жылдай бұрын Сыр өзені бойында туғанда үсті-басы түгел түк болып туады. Онда сексеннен асқан емші атасы немересінің бұлай болғанына қуанып: «Бұл – нышанмен туды. Аты -Түктібай болады. Әлі ел-жұртының атын шығаратын қасиет қонады бұл қарағыма» – деп бір жасқа дейін жан баласына көрсетпей ұстайды. Сүндетке отырар жылы денесін түгел жапқан түктері өз-өзінен сыпырылып түсіп, омыртқасын бойлай ат жалындай түктері ғана қалады.

Бала он үшке келгенде ұрғашы тораңғыдан өзі шауып қобыз жасап алыпты. Бұл қобызының үні шықпай, қайта-қайта қара терге түсіп қайта қобыз шабады. Бірде күн батып бара жатқанда далада ұйықтап кетіпті. Дәл өңіндегідей түс көріпті. Түсінде ақ сақалы желбіреп, беліне түскен қария: «Балам анау Әулие шоқы деген құмның шетінде үй орнындай ғана тақыр жер бар. Соны қазсаң өмір бойғы керегіңді аларсың. Ал, батамды бердім. Қобызды да қасиет қонған киелі жан ұстайды. Ал, қолыңды жай!» - деп батасын беріпті. Бала әкесіне айтып, екеулеп Әулие шоқы құмын шарлап, ат аунайтындай ғана тақыр жерді табады. Сол жерді қазып жіберсе түйе терісіне оралған қобыз бен төс пен балға шығады.

Түктібай қобызды ала салып, айдалада ойнап кеп жөнелгенде уілдеп, құм суырған жел де тынады, алакөбіктеніп долдана аққан өзен де сабыр табады, әуелі аспанда ұшқан құстар да бір орында тұрып қалады. Қара қобыздың үні қалың құм ішінде шалқып, дала балқып кетеді. Бала тоқтамай жеті күй тартыпты. Бүкіл өзен жағасындағы қалың аң-құс, жануар біткендер селт етіп бастарын көтеріп аңыраған күйді тапжылмай тындасыпты.

Бой-бой терлеп жеті күйді бітіріп тоқтағанда әкесі шырт ұйқыдан ояңғандай болып:

– Балам, аянмен келген бұл қара қобызды қасиеттеп ұста, ұрпақтан ұрпаққа бойтұмардай аманатта! Ал, мына төсті де ала жүрейік. Бізден тараған үрім-бұтақтардан ұста, шеберлер көп шығады екен, - депті.

– Содан бастап Түктібай бақсы атаныпты. Бірде көрші ауыл отырған жерді жылан басып кетіпті. Үш мәрте жұрт ауыстырса да бір түнге жетпей қалың жылан ауыл үйіне, мал ішіне басып кетеді екен. Түктібайға қос атпен кісі шаптырып, алдыртыпты. Түктібай сол ауылдағы аузы қисайып кеткен бадырақ көз қойшының үйінде таңның атысынан кеш батқанша қобызын сарнатыпты. Сонда түске шейін қалың жыландар әлгі үйді шыр айналып арқанша ширатылып жинала беріпті. Ымырт түсе, күн бата терістікке қарай бір ізбен сусылдап көшіп кетіпті, бірде-бірі қалмай біржола жоғалыпты. Жыландар жым-жылас жоғалғанда әлгі қойшының қисық аузы түзеліп, есі кіріп, көзі орнына түсіп, қояншықтығы басылыпты. «Осы қойшыда жын бар еді, жындар соны паналап келген болатын, соны қудым» – депті Түктібай бақсы.

– Жаугершілік кезінде уланған садақ оғы тиген сарбаздарды қобызымен ұшықтап, күй тартып емдегенде алынбай тұрған жебе өз-өзінен сырт етіп түсіп, домбыққан, күп

іріндеген жарасы екі-үш күнде жазылып кететін болыпты.

– Кейін Түктібай әулие атанып, науқастар алыс-жақыннан арнайы іздеп келіп, шипа тауып қайтатын болған.

– Қайда не болып жатыр, кім келе жатыр, ол қандай жан екендігін алдын-ала біліп қояды. Алда не күтіп тұр, ол қалай шешіледі, бәрін қолға қойғандай айтып береді. Ел, жұрт көріпкел әулие, емші-шипагер деп таңдай қағады.

– Бірде аламан ат бәйгесі болады. Бәйге үстінде қымызға қызған құрдастары Түктібайға «Сені әулие, көріпкел дейді». Осы бәйгеде көріпкелдігінді көрсетші депті. «Онда қараңдар бас бәйгені менің мына қара қобызым алады» - депті де атшабар кісіге: «Жүйріктерді бәйгеге жібергенде мына қобызды да жерге қоя салыңыз» - депті. Атшабар желігі бар, есерсоқтау ұрма-перме о жар кісі екен, бар атты бәйгеге қосып жібереді де, қара қобызды шылбырымен дәу ағашқа байлап тастайды. Жүйріктер күндік жерден ұзақ шұбап жөнелгенде бір қараса дәу ағашты түбірімен суырып алған қара қобыз қара жолды бұрқыратып шаңдатып келеді. Бар жүйрікті басып озып, бәйгеде бірінші келеді. Ел-жұрт таңданып қараса дәу ағашқа таңылған Түктібайдың қара қобызы. Бас бәйгені алып, Түктібай қобызын орап жатқанда ат айдаушы келіп, көзі басы алақтап, есі ауып, аттан құлап түседі. Тілден қалып, домалай беріпті. «Өз үйіне апарыңдар, ертең ертесімен емдеймін, әйтпесе жаны шығып кетеді» - депті Түктібай. Ертеңіне Түктібай әлгіні қара қобызын тартып емдеп шыққаннан кейін, есерсоқ ұрыншақ ат айдаушы бесмезгіл намазға жығылып, сабырлы, салмақты тақуа жанға айналыпты.

– Түктібай қартайған шағында Ахет, Морғадан тараған ағайындарын жинап алып «Ертең Алатауға көшеміз» - депті. Бұл көктемнің аласапыран кезеңі екен. Сыр өзенінің селі бұзылып, дария қатты тасып, жағалаудан асып төңіректі қара су басып, шалқар көл болып кеткен екен.

Көшке жиналғандар үркіп дариядан мынандай кезде қалай өтеміз деп тұрғанда Түктібай әулие қара қобызын сарнатып, ойнап кеп жібергенде көл-дария басып жатқан өзен қақ жарылып, асты құп-құрғақ жол болып қалады. Көш түгел аман есен арғы бетке қауіпсіз жерге өткен соң сондарынан бұрылып қараса Сыр алабота боп қайта тасып жатыр дейді.

Иә, Түктібай әулие жайлы аңыз әңгімелер қаншама десеңізші.

– Совет өкіметі кезінде «Қобыз бар, әулие тұқымы» деп бұлардың тұқымын НКВД шақырып қоймайды. «Қой бұл қобызды теріге орап көміп тастайын, кейін керек болса ұрпақтары тауып алар» - деп Түктібай атасы бейігі жанына көміп тастайды. Түктібай ұрпақтары аласұрып, ұйқы көрмей шығады. Ертеңіне барып қараса қобыз көмген жерінің үстінде жатыр екен. Үш күн бойы көмеді, үш күн бойы қобыз жердің үстіне шығып қалады. Ақыры ұрпақтары ақылдасып, қобызды көмдік деп үйлерінде тығып ұстайтын болған.

– Үш ғасыр болған әулие атамиздың қасиетті қара қобызы қара шаңырағында бойтұмардай сақтаулы тұр. Қобыздың кезіндегі сылдырмақтары қолдан қолға өтіп азайған. Бірақ қобыздың киесі, қасиеті, шипагерлігі баршаға аян.

Ау, әлеумет, егер өзіңіздің жолыңызды ашып, қырсықтан арылғыңыз келсе, жаныңызға, отбасыңызға шипа тілесеңіз Алматы облысы, Жамбыл ауданындағы Жамбыл - Қызыләскер ауылының ортасында Түктібай әулие кесенесіне барып зиярат етіп, қара қобыздан күш қуат алып қайтыңыз. Қаншама жандардың жолы ашылып, тілегі қабыл болып жатыр десеңізші!

Дәстүрлі халық медицинасының әдістерін қолданып емдеу тек дүниежүзінде ғана емес, Қазақстанда да өріс алып, дамуда. Осындай елімізде дәстүрлі медицинаның дамуына зор үлестерін қосқан қазақтың батыры мен бағланы, көсемі мен шешені, ақын, жыршы-жырауы, данышпан мен әулиесі аз болмаған. Төрт құбыласын түгел ұстаған ұлыста небір емші, тәуіптер, көрікпел, сәуегейлер, шипагер абыздар болғанын, өткенін біз кешегі тарихтан таныдық. Солардың арасында биік тұлғаның бірі – Құртқа тәуіп.

Шынында да Құртқа тәуіп деген кім? Қазақ Совет энциклопедиясы былай деп

жазыпты:

«**Құртқа Сұлтанқожаұлы (1770-1906)** – Жетісу және көршілес қырғыз еліне аты кең тараған халық емшісі. Ұлы жүз Шапырашты тайпасы Шыбыл руының Байыс деген атасынан. Құртқа араб-парсыша оқыған. Ол – ауыр науқастарды емдеп жазып, күрделі операциялар жасай білген. Түрлі шөптерден дәрі жасаған. Қоқандықтармен соғыста жаралы болғандарды емдеп, операция жасап, сүйектегі оқты алған. Құртқа өте ұзақ жасап, 136 жыл өмір сүрген». (Қазақ Совет Энциклопедиясы. 7-том, 51 бет).

Қазақтағы қасиетті тұлғалардың бірі – Құртқа тәуіп. Түрлі шөптерден дәрілер жасаған. Қоқандықтар мен қазақтардың соғысында сарбаздармен ілесіп жүріп, жаралыларды емдеген, операция жасап, еттегі, сүйектегі садақ оғын алған.

Құртқа тәуіп арабша, парсыша оқыған, сауатты адам болған. Ол үш ғасырды көрген адам. 1770 жылы туып, 1906 жылы қайтыс болыпты. Оның 136 жыл өмір струі көптеген сырқаттардан өзгені ғана емес, өзін-өзі емдей білгендігінің дәлелі болса керек. Жүзден асқан соң, маржандай тізіліп, жұмсақ тіс шығыпты. Ол өзіне операция жасап, ауырған аяғын кесуі, жасанды ағаш аяқпен жүруі де сол біліктілігінің дәлелі

Жетісуды билеген Тезек төренің баласы ауырып, Құртқа қос атпен кісі шаптырыпты. Құртқа тәуіптің төре ауылына бара жатқанын естіп, жақындары келіп:

- Абыз ата, Тезек төренің елге тізесі қатты батып жүр. Алым салықты үйіп-төгіп, ес жидырмай, ата қонысымызды тартып алды, елді еңіретті. Енді соның есесін қайтаратын кез келді. Анау дімкес ауру баласына у бер де қатыра сал. Әр сауалға – бір зауал, - деп жер тепкілеп, тілек тілепті.

Құртқа тәуіп үндемей Алтынемелде отырған төре ордасына аттанады. Ұнтақтап саумалға қосып ішкізген дәрісі шипа болып, бір айға жетпей беті бері қарап, адам болмайды деген бала түрегеп, дін аман жүгіріп кетеді.

Ауылына келгенде, әлгі туыстары қайта келіп:

–Абыз ата, төренің баласы тұрып кетіпті, сіз емдеп, құлантаза жазып жіберіпсіз, - деп тепсініпті.

–Сіздер қызық екенсіздер. Дәрінің бәрі – у болады. Мен берген дәрі – у – оған шипа болды. Ал, естеріңізде болсын, Алла мүсәпірге рахымшылық жасаған. Ауру, дертті жан – мүсәпір. Мүсәпірді мүсіркеу керек, емдеу – парыз. Қолдан келсе, шипа болар жағдай жасауымыз керек. «Ең басты байлық - денсаулық» демекші: тәні жарымжан пенде – ең бейшара, ең мүсәпір. Ауырған жанды аялауымыз қажет. Қаскүнем – қарақтан өледі, қомағай – тамақтан өледі, батыр – садақтан өледі, бай қадақтан өледі. Абайлап сөйлеп, ойлап іс істеу лазым. Өзін күткен - өрге шығады, өзгеге өлім тілеген – елді бұзады. «Ашыққанға қазан – астырма, тоңғанға – от жақтырма» деген бұрынғы ата-бабаларымыз. Біреуге өлім тілемей, өзімізге өмір тілейік. Жараның азабын – жаралы біледі, қазаның азабын – қаралы біледі. Ері саудың – елі сау, аурулы елде – күнде дау. Ел-жұртымды аурудан, даудан аман қылсын! – деген екен.

Құртқа тәуіптің бұл сөзі - өсиетнама болып қалың елге тарапты.

-Тәуіптің соңы Құртқа абыз болар. Көзі қарақты, сөзі салмақты, еліне ардақты мұндай шипагер – тәуіп бағымызға туған екен. Қадірін біліп, қасиетін асырайық. Надан кісі сусыз арыққа ұқсайды. Өлсіз денеге – ауру ұялайды. Басы ауырған бақсы - балгерге тоймайды. Ал Құртқа тәуіптей сегіз қырлы, бір сырлы шипагердің болғанына, тәубе! – депті Тезек төре тәуіптің емшілігіне аса разы болып.

Содан ел аузында «Тәуіптің соңы Құртқа болды» деген қанатты сөз қалыпты.

Құртқа тәуіп тек сынықшы, емші ғана емес, елге қамқор болған қайраткер адам. Жаугершілік заманда шашырап кеткен туыстарын жинастырып, басын қосуға қамқорлық жасаған. Аталас туыстары оны: “Ел иесі - Құртқа” деп атаған. Ел иесі атану екінің біріне бұйырмайтын қасиет екені айқын.

Қазақстанның тұңғыш Президенті, Елбасы Нұрсұлтан Назарбаевтың «Болашаққа бағдар: рухани жаңғыру» деп аталатын аса құнды мақаласының «Туған жер» бағдарламасы аясында, 2018 жылғы «Ұлы даланың жеті қыры» мақаласының «Тарихи

сананы жаңғырту», «Ұлы даланың ұлы есімдері» бөлімдеріне байланысты Ұлы даланың мәлім де беймәлім тұғалары және олардың қасиетті де киелі орны саналатын зиярат нысандарының бір парасын өздеріңіздің назарларыңызға ұсынып отырмын.

Бүгінде елдік танытып, бәрі де өз орнына қойылып жатқан уақытта мақаламда аттары аталған Сіргелі Жабай атаның, Түгелбай әулиенің, Түктібай әулиенің, Құртқа тәуіп Сұлтанқожаұлының қасиетіне табынған, оның әулиелік қасиетінен шипа көрдім деушілердің қатары көбеймесе азайған емес.

Қазақ жерінде киелі жерлер мен қасиетті қорымдар баршылық. Осы кезге дейін мәлім де беймәлім боп келген киелі де қасиетті жерлерді өлкетанушылық, ономастикалық және топонимикалық тұрғыдан зерттеп-зерделеу, есепке алу, жергілікті деңгейдегі тарихи ескерткіштер мен мәдени нысандарды қалпына келтіру бүгінгі күннің өзекті мәселелерінің қатарында.

Жуырда «Ақ тулы Сіргелі Жабай батыр» атты кітап жарыққа шықты. Онда Сіргелі Жабай батыр батырдың ірі қолбасшы, сардар, ержүректілігімен қатар әулие, көріпкел, қасиет қонған ерекше жан екендігі жөнінде нақты мәліметтермен жазылған. Әулиенің туған жері және соңғы сапары – түнеген, туған жеріне шапағат нұры төгіліп, үлкен сәулетті кесене кешен тұрғызылды. Бұл жерге зиярат етушілер өте көп. Зиярат етушілердің Жабай баба түсіне еніп, тілегі қабыл болып жатады. Қасиетті Әлімтаудағы киелі кесене ел-жұртымыздың ардақ тұтар, кие тұтар сағанасы, қасиетті мекені.

Болашақта Сіргелі Жабай батыр кесене-кешенін Халықаралық деңгейге көтеріп, зерттеп, Қазақстан тарапы бастамашы болған БҰҰ қолдаған Мәдениеттерді жақындастырудың халықаралық онжылдығы аясында (2013-2022 жж.) ЮНЕСКО-ның Бүкіләлемдік мұра ескерткіштері тізіміне кіргізіп, атсалыссақ құба-құп болар еді.

Әдебиеттер тізімі

1. Қазақ Совет энциклопедиясы. Алматы, 1995.
2. З. Қожалымов. «Ғаламның жұмбақ сырлары» Алматы, 2012
3. Ө. Тілеуқабылұлы. «Шипагерлік баян» Медициналық энциклопедия. 1996.
4. Н. Қапалбекұлы. «Атадан – қасиет, бабадан - өсиет», Алматы, 2006.
5. «Түктібай бақсы». Құрастырған С. Табылдинова. Алматы: «Мирас» баспасы, 2017.
6. Н. Қапалбекұлы «Құртқа тәуіп» Алматы, 2003 .
7. Н. Сәрсенбаев. «Ататекті жалғаған алтын шынжыр» Алматы, 2016.
8. «Егемен Қазақстан» газеті. 26 сәуір 2017 жыл.
9. «Жетісу» энциклопедиясы. Алматы, 2004 жыл.
10. «Ақ тулы Сіргелі Жабай батыр» Алматы, «Жамбыл», 2019.

Аннотация: Значительное влияние на казахскую степь ислам имел форму суфизма. Суфийская позиция в мышлении, искренности, комментировании и т. д. похожа на древние казахские верования. Люди считали их святыми. Глава государства - Лидер Нации Приверженность Назарбаева программе «Взгляд в будущее: модернизация общественного сознания» в программе «Земля отцов» «Патриотизм начинается с любви к своей родине, своей родной деревне, своему городу и своему региону, своей родной стране. Каждая земля и вершина родного края, горы и реки рассказывают об истории. Одна из самых знаменитых и славных фигур племени Сиргели - Жабай Казыбекулы. По историческим данным, Жабай Казыбекулы родился в 1728 году и умер в 1810 году.

Abstract: Islam had a significant influence on the Kazakh steppe in the form of Sufism. The Sufi position in thinking, sincerity, commenting, etc., is similar to the ancient Kazakh beliefs. People considered them holy. Head of State - Leader of the Nation Nazarbayev's commitment to the program "Looking to the Future: Modernizing Public Consciousness" in the program "Land of the Fathers" "Patriotism begins with love for its homeland, its native village, its city and its region, its native country. Each land and the top of the native land, mountains and rivers tell a story. One of the most famous and glorious figures of the Sirgeli tribe is Zhabay Kazybekuly. According to historical data, Zhabay

Kazybekuly was born in 1728 and died in 1810.